

Werk

Titel: Herbarium Amboinense, plurimas conplectens arbores, frutices, herbas, plantas ter...

Jahr: 1743

Kollektion: Zoologica

Werk Id: PPN369546733

PURL: <http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PID=PPN369546733> | LOG_0113

OPAC: <http://opac.sub.uni-goettingen.de/DB=1/PPN?PPN=369546733>

Terms and Conditions

The Goettingen State and University Library provides access to digitized documents strictly for noncommercial educational, research and private purposes and makes no warranty with regard to their use for other purposes. Some of our collections are protected by copyright. Publication and/or broadcast in any form (including electronic) requires prior written permission from the Goettingen State- and University Library.

Each copy of any part of this document must contain there Terms and Conditions. With the usage of the library's online system to access or download a digitized document you accept the Terms and Conditions.

Reproductions of material on the web site may not be made for or donated to other repositories, nor may be further reproduced without written permission from the Goettingen State- and University Library.

For reproduction requests and permissions, please contact us. If citing materials, please give proper attribution of the source.

Contact

Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen
Georg-August-Universität Göttingen
Platz der Göttinger Sieben 1
37073 Göttingen
Germany
Email: gdz@sub.uni-goettingen.de

incolæ illud pro dendrite Aquilina habebant, vel saltem hujus arboris dendrite, sed erronee; tales enim lapides rupibus adcreſcunt in altis & frigidis montibus, ubi per imbres, procellas, & nimbos ſeparati, in fluviis ſæpe inveniuntur.

N. B. Memorati iſti Celebes majores fructus in magna Cerama quoque deſecti ſunt circa Camariam. In quodam ipſorum, vulgaribus majore, binæ Meſtica inventæ fuere diverſæ figuræ, quarum una rubra penitus & glabra, altera erat coloris fordide lutei inſtar Cera, cum ſcintillis quibusdam quaſi vitreis.

Tabula Quinquageſima Septima

Ramum exhibit *Casuarina litorea*.

Ubi Litt. A. Ejus fructum majori denotat forma.

Tabula Quinquageſima Octava

Ramum exhibit *Casuarina terreſtris*.

Ubi Litt. A. irregularem fructum *Casuarina Celebica* ſeu *Occu* repræſentat.

OBSERVATIO.

Casuarina a Valent. p. 222. itidem commemoratur, & in Tabula ſub No. LIX. exhibitur.

CAPUT QUINQUAGESIMUM PRIMUM.

Arbor nuda. Boa Tay Cambing. Ayune.

Uti regulus parvus magnæ ſefe lubens adſociat aquilæ, atque cum ipſa in altum avolat, ſic & hic arbuſculum, quæ altas tamen amat arbores ſilveſtres, prioribus vaſtis jungimus arboribus, creſcit autem in altum inſtar Abietis minoris, truncum gerens octo vel decem pedes altum, ſimplicem, & erectum, vel parum ſinuoſum, hic autem gigas vix brachium craſſus eſt, immo plerumque gracilior, at tamen inter frutices numerari non vult. Nullum gerit corticem, ſed ejus loco tenuem glabram & muſcoſam quaſi pelliculam, qua obducitur: Ejus rami ſunt pauci, vel potius longa & firma flagella, quibus folia inſident per binos ordines alternata & vaga: Hæc Lanſii folia referunt, ſed longiora ſunt, & flaccidiora, brevibus inſidentia petiolis, a ſeptem ad novem, immo decem pollices longa, binos cum dimidio & tres lata, in longum deſinentia apicem, paucaſque gerentia ſinuoſas coſtas, ſuperne obſcure viridia, ſeu nigricantia, inferne cinerea, ac plerumque exſeſa; ſuprema vero prope ſuum ortum unum alterumve gerunt foliolum ſeu ſquamulas.

Flores parvas referunt planasque burſulas, ſuperius acuminatas, ſed unum ipſarum latius magis ſinuoſum eſt, inſtar ſemilunæ ex purpureo rubentes, atque adunati dependent tenui ex racemo, ſpithamam vel pedem longo & ultra, huic etiam fructus adcreſcunt, qui oblongæ ſunt baccæ, aviculæ cor ſeu ſtercus hircinum referentes, externe parum ruſoſæ, primo pallide virentes, dein purpureæ, ac demum nigra inſtar maturorum prunorum, ſub externa pauca & ſuccoſa carne oblongum & ruſoſum reconditur oſſiculum: Semi-maturorum fructuum ſapor eſt acidus, & auſterus, maturorum vero dulceſcens cum notabili tamen adſtrictione inſtar prunellorum maturorum vel Jambosarum ſilveſtrium. Horum ſuccus inter edendum nigro os inſicit colore inſtar Myrtillorum: Lignum homogeneam habet ſubſtantiam, eſtque compactum, ſolidum, durum, & fuſcum, inſtar illius Kore, quo minor ejus copia ſubpletur. Fructus matureſcunt Septembri & Octobri.

Nomen. Latine *Arbor nuda*, quum non vero cortice, uti cæteræ arbores, ſit obducta: Malaice *Boa Tay Cambing*, h. e. pilulæ hircinæ ex fructuum forma. Amboinice *Ayune*, *Ayunin*, & *Aynebu*, in Ley-
Tom. III.

timpo-

lang, onordentlyk, zes-boekig, en vooren gepunt. De onwetende Inlanders bielden 't voor een Arends-ſteen, of iets, dat in dezen boom gegroeyd was, beyde abuſivelyk, want diergelyke ſteenen aan de klippen in 't booge en koude gebergte groeyen, en aldaar door ſterken regen, of onweer afgeſlagen, in de rivieren gevonden werden.

N. B. De voorſchrevene groote vrucht van Celebes, is ook gevonden op groot Ceram, omtrent Camarien. In een van dezelve vrucht grooter als ordinariſ, zyn gevonden twee Meſticas van diverſche gedaante, de eene regt rood en glad, de andere vuyl was-geel, met eenige glimmetjes, als glas.

De zeven- en vyftigſte Plaat

Vertoont een Tak van de *Strands-Casuaris-Boom*.

Alwaar Lett. A. deſzelfs vrucht in grooter gedaante verbeeld.

De acht- en vyftigſte Plaat

Vertoont een Tak van de *Landt-Casuaris-Boom*.

Alwaar Lett. A. de ongeſchikte vrucht van de *Celebiſche Casuaris-Boom*, ofte de *Occu* verbeeld.

AANMERKING.

De *Casuaris-boom* komt mede voort by Valent. op pag. 222, en op de Plaat onder No. LIX. verbeeld.

LI. HOOFDSTUK.

De Naakte-Boom.

Gelyk het kleene konincken zig geern by de groote Arenden opboud, en met dezelve opvliegt, zo voeren wy hier op een kleen boomken, 't welk egter onder de booge Wout-boomen wil ſtaan, en zo bars opſchiet, als een Dennen-boompje van acht a tien voeten ſtams, die enkelt en regt ſtaat, of met weinige bogten, maar dien reus is niet boven een arm dik, ja meerendeels dunder, en egter wil by geen ſtruyk zyn. Hy heeft geen ſchorſſe, maar een even dun, en wat moſachtig buyden, dat hem bedekt. De takken zyn weinig, of veel meer lange en ſtyve gerten, daar aan de bladeren ſtaan, in twee rygen verwiſſelt tegens malkanderen met wyde ſpatien. Dezelve gelyken de Lanze-bladeren, doch zyn langer en ſlapper, op korte ſteeltjes ſtaande, van zeven tot negen en tien duymen lang, twee en een half en drie breed, met een lange ſpitze, en weinig bogtige ribben, van boven zwart-groen, en van onderengrys, en meêſt doorvreten. De voorſte hebben by baren oorfpronk nog een of twee kleene blaadjes, of ſpitze.

Het bloeizel is als kleene platte beursjes, vooren toegeſpitſt, doch d'eene zyde bogt wat meer, gelyk een halve Maan, peers-rood, en hangen digt by malkander, aan een dunne ſteel van een ſpan, of een voet lang en meer, daar aan waſſchen ook de vruchten, de welke zyn langwerpige bezen, de herten van vogelen of bokke-ſtrond gelykende, van buyten wat rimpelig, eerſt bleek-groen, daar na paars, ten laaſten zwart, als rype pruymen, onder 't buitenſte weinige en zappige vleeſch, een langwerpige en rimpelige ſteen verbergende. De ſmaak van de half rype is zuur en wrang, in de gebeele zoetachtig, nog al met een merkelyke zamentrekking, gelyk rype Sleen, of hier te lande wilde Jamboeſen. Het zap verwet ook de mond in 't eeten zwart, gelyk de Myrtillen doen. Het bout is van eenparige ſubſtantie, digt, maſſief, hard, en bruyn, gelyk dat van Kore, verzettende zyne kleenheid met zyne bardigheid. De rype vruchten vind men in September en October.

Naam. In 't Latyn *Arbor nuda*, om dat by met geen eygentlyke ſchorſſe, als andere boomen bedekt is. Op Maleys *Boa Tay Cambing*, dat is, bokke-keutels, na de gedaante barer vruchten. Amboins *Ayune*, *Ayunin*,
M

timora Saffisse Niwel h. e. Calappi perforator a subsequenti ejus usu, Soyaneſibus *Ayhua Laba* dicitur, h. e. fructus sanguineus a baccarum succo.

Locus. In altis crescit filvis trunco adeo firmo & recto, acsi altas adæquare vellet Cedros: In umbrosis & opacis quoque invenitur vallibus nunquam sola, sed aliis semper fruticibus juncta, tam in Amboina quam Celebe.

Ufus. Maturi fructus crudi sunt edules, magis tamen delectationis gratia & ad sitim sedandam, quam ob saporem: Mulierculæ pueris illos exhibent, ut inpediant, ne per noctem in lectis mejant.

Lignum ejus durum est & quam maxime durabile, nihilominus tamen haud multum in usum advocari potest, quum sæpe adeo incurvum sit, unde & manubria minorum securium & malleorum similiaque ex hoc formantur ligno, acutos etiam bacillos ex hoc sciunt, quibus Calappi nuces & Tsjampadas perforant, ut tentent, an intus satis maturuerint.

Maturi fructus a vulgo adhibentur ad lintea nigro colore tingenda, sed non magnas ipsarum simul sumunt partes, quas cum contusis baccis per tres dies in nigro cænoſoque sepeliunt solo, cum ipsarum succo solebant quoque coctam Oryzam nigro obducere colore, qui mos in certis ipsorum diebus festivis in usu erat: Lignum, licet in parva sit confissum ramenta, adeo firmum est, ut flecti nequeat.

Tabula Quinquagesima Nona

Ramum exhibet arboris Nudæ, quæ *Boa Tay Cambing* incolis dicitur.

en Aynehu, op Leytimor Saffisse Niwel, dat is, Calappus-stooker, van het volgende gebruik, by de Soyane Ayhua-Laha, dat is, bloedige vrucht, van het zap der bezien.

Plaats. Het wast in booge Bosschen; zo styf en eenstemmig als of het booge Cederen wilde tergen. Men vind 't ook in de donkere en schaduwachtige valeyen, nooit alleen, maar altyd onder andere digte ruygte gemengt staan, zo op Amboina als Celebes.

Gebruik. De rype vruchten kan men raauw eeten, meer wyt vermaak, en om de dorst te verslaan, dan wyt smaak. De Vrouwen gevenze de kinderen te eeten, om 't bepijfen tegens de nagt te beletten, ofte te genezen.

Het hout is hard, en zeer durabel, niet te min wegens zyne kromte kan men weinig werk daar van maken, behalven steelen tot kleene bylen, bamers &c. ook makenze zekere spitze houten of stokers daar van, waar mede zy de Calappus-nooten en Tsjampadas-stooken, om te probeeren, ofze van binnen ryp zyn.

De rype vruchten gebruiken de arme luyden tot het zwart verwen van het witte linnen, doch maar met kleene stukken, begravenze dezelve met de gestooten bezien drie dagen in een zwarten modderigen grond; met het zap daar van plegenze ook den gekookte ryst zwart te verwen, een maniere op zekere baare feestdagen gebruikelijk. Het hout, hoewel in dunne stukken gesneden, is zo styf, dat 't zig niet ligt buigen laat.

De negen- en vyftigste Plaat

Vertoont een Tak van de Naakte-Boom, dewelke *Boa Tay Cambing* by de Inlanders genaamt werd.

CAPUT QUINQUAGESIMUM SECUNDUM.

Pulassarius: Pulassari Pohon.

HÆc arbor magnam quoad folia gerit similitudinem cum *Bintangora silvestri*, supra libro tertio descripta, trunco enim surgit recto, tam crasso & alto quam *Bintangora Utan*; ejus folium refert, est enim longum, ab utraque acuminatum parte, adæque glabrum, ut vix ejus venæ laterales conspici possint, hac in re vero differunt; in *Bintangora Utan* venulæ laterales quam arctissimæ & parallelæ decurrunt, in hac vero *Pulassario* arbore remotiores & magis sinuosæ observantur: Octo novemque pollices longa sunt, binos & binos cum dimidio lata, horumque nervus mediûs infra maxime & rotunde protuberat, brevibusque insident petiolis solitaria & inordinata circa rotundos & pingues ramos, saporis amaricantis, fere instar *Bliti*.

Ramuli in obtusum & nodosum desinunt apicem, atque ex cunctis vulneratis arboris partibus album, spissum, lentum, & viscosum effluit lac, quod vix a manibus detergeri potest. Prope folia ex ramo unus alterve, immo tres sæpe crassiusculi progerminant petioli, in triangulo fere positi, qui mox sese in quatuor alios minores dividunt cruciformes, acsi umbellam formare vellent, bini vero horum sibi obpositi in binos iterum tresve minores dividuntur; horum referentia deciduorum fructuum, qualia in *Caju Gorita* conspiciuntur; Hic flores insident oblongi, vix digiti minoris unguem longi, qui in summo gerunt capitulum flavescens seu obscure albicans, quod tamen sese non aperit, sed decidens capitulum relinquit instar Oryzæ grani, quod in fructum excrescit.

Fructus minores referunt *Blimbinghos*, suntque oblongi, sed ab utraque acuminati parte, vix digiti longi, transversalem lati, quorum juniores flavescunt, vetustiores & majores virides sunt, intermixto flavo colore, lacte turgidi, quod spumofum exstillat, si conscindantur: Plurima autem horum pars incurva est instar cornu arietis, exterius vero punctulis sunt notati instar juniorum Cucumerum, in quavis itidem umbella unus tantum alterve fructus ad

matu-

LII. HOOFDSTUK.

Pulassarie-Boom.

DEzen boom heeft groote gelykenisse, aangaande de bladeren, met de *Bintangor silvestris*, boven Lib.

3. beschreven, want by schiet op met een regten stam, zo hoog en dik, als *Bintangor Utan*, het bladgelykt wel daar na, te weten, lang, agter en vooren toegespitst, en zo gladt, dat men schier geen dwers aderen bekenen kan, doch hier in bestaat 't onderscheid; aan de bladeren van *Bintangor Utan*, loopen de dwers-adertjes zeer dicht en parallel, maar aan deze boom *Pulassari*, loopenze ydeler en bogtiger: zy zyn acht en negen duymen lang, twee en derde half breed, beneden met een groote, en rond uytbuylende middel-zenuwe, en staan op korte steelen, enkel zonder order, rondom baare ronde en vette takken, bitterachtig van smaak, schier als *Blitum*.

De takkens eyndigen in een stompe en knoppige spits, en uyt alle zyne gequetste deelen loopt een witte, dikke, stramme, en kleverige melk, die men qualyk van de banden krygen kan. By de bladeren uyt den tak komen een, twee, of drie korte dikke steelen voort, schier in een drieangel, die zig straks weder in vier andere verdeelen, en in 't kruys, als ofze een dollen wilden maken, doch twee der zelven, die tegen malkander staan, verdelen zig wederom in twee of drie kortere; ieder der zelven draagt verscheide groene knoppen, als of 't voetjes waren van afgebrooke vruchten, gelyk men aan *Caju Gorita* ziet. Hier op staan langbalzige bloempjes, schaars een nagel van een pink lang, met een vuyl wit of geelachtig knopje boven op, 't welk zig egter niet opend, maar afvallende, agterlaat een wit knopje, als een rys-korl, waar uyt de vrucht werd.

De Vruchten zyn als de kleene *Blimbings*, langwerpig, doch agter en vooren toegespitst, schaars een vinger lang, en een dwers-vinger dik; de jonge geelachtig, de oudere en grootere groen, met bleek-geel gemengt, zeer vol melk, dewelke daar uytſchuymt, als menze open snyd: De meeste staan wat krom, als een *Boxboorn*, en zyn buyten met puntjes bezet, als jonge *Comkommenen*, ook komen aan yder dollen maar twee of drie vruchten tot perfectie: Onder een taay buyd leyd een langwerpige klomp